

1934 Tarihli Talimatnameye Göre Erken Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadelede Seyyar Tabiplik

Itinerant Medical Practice in the Fight Against Infectious and Epidemic Diseases in the Early Republic Period According to the Instruction Dated 1934

Asaf ÖZKAN* - Hüseyin KALEMLİ**

Öz

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren her zaman insanlık için büyük bir tehdit olan bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede çeşitli yollara başvurulmuştur. Gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de de birçok bulaşıcı hastalıkla mücadele edilmiş ve bu mücadelede farklı uygulamalardan yararlanılmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçen bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede yürürlüğe konulan uygulamalardan birisi de seyyar tabiplik olmuştur. Osmanlı döneminde başlangıçta frengi ile mücadele çerçevesinde belirli vilayet ve sancaklarda görevlendirilmeye başlanan seyyar tabipler diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede de görev üstlenmişlerdir. Osmanlı döneminde seyyar tabiplerin çalışma koşullarını belirlemek için farklı talimatnameler hazırlanmıştır. Cumhuriyet döneminde de gerek frengi gerekse diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklar devam etmiş, uzun yıllar süren savaşlar neticesinde yorgun düşmüş olan Anadolu insanını derinden etkilemiştir. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında da frengi ile diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede yine seyyar tabipler önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda seyyar tabipler hakkında 1934 yılında yeni bir talimatname hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Yürürlüğe konulan yeni talimatname hem öncekilerden daha geniş ve kapsamlı olması hem de erken cumhuriyet döneminin sağlık politikalarını ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Bu tarihten itibaren seyyar tabipler frengi ya da diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede hazırlanan yeni talimatname çerçevesinde hareket edip vazife yapacaklardı. Bu makalede de erken cumhuriyet döneminde frengi ve diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede 1934 tarihli talimatnameye göre seyyar tabiplik konusu ele alınmakta, seyyar tabiplerin görev ve sorumlulukları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar, Seyyar Tabiplik.

Abstract

Since the first periods of history, various methods have been used in the fight against infectious and epidemic diseases, which have always been a great threat to humanity. Both in the Ottoman period and in the first years of the Republic, many infectious diseases were fought in Turkey and different practices were used in this struggle. One of the practices put into effect in the

Makale Geliş Tarihi: 07.11.2022. Makale Kabul Tarihi: 20.11.2023.

Araştırma Makalesi / Künye: ÖZKAN, Asaf – KALEMLİ, Hüseyin, "1934 Tarihli Talimatnameye Göre Erken Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadelede Seyyar Tabiplik", Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 33, Cilt: 17, Aralık 2023, s.75-96.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. E-mail: asaf.ozkan@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5516-0827.

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: huseyinkalemligmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4522-7009.

Gazi

Akademik
Bakış

75

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

fight against contagious and epidemic diseases during the transition period from the Ottoman Empire to the Republic was itinerant medical practice. During the Ottoman period, itinerant doctors, who were initially assigned to certain provinces and sanjaks within the framework of the fight against syphilis, also took on duties in the fight against other infectious and epidemic diseases. In the Ottoman period, different instructions were prepared to determine the working conditions of itinerant doctors. Both syphilis and other contagious and epidemic diseases continued in the Republican period and deeply affected the Anatolian people, who were tired after long years of wars. Therefore, in the first years of the Republic, itinerant doctors had an important place in the fight against syphilis and other infectious and epidemic diseases. In this context, a new regulation was prepared and put into effect in 1934 on itinerant doctors. The new instruction put into effect was very important both in terms of being wider and more comprehensive than the previous ones and revealing the health policies of the early republican period. From this date on, itinerant doctors would act and perform their duties within the framework of the new instruction prepared in the fight against syphilis or other contagious and epidemic diseases. In this article, according to the 1934 regulations, the issue of itinerant medical practice in the fight against syphilis and other infectious and epidemic diseases in the early republican period is discussed, and the duties and responsibilities of itinerant physicians are emphasized.

Key Words: Early Republican Period, Infectious and Epidemic Diseases, Itinerant Medical Practice.

Giriş

Bulaşıcı ve salgın hastalıklar ilk çağlardan itibaren tarihin her döneminde insanlık için sorun olmuş ve sadece bu hastalıklara yakalananları değil görüldüğü toplumlara pek çok yönden olumsuz etkilemiştir.¹ Öyle ki insanlığın başına gelen en büyük felaketlerden biri olarak görülen bulaşıcı ve salgın hastalıklar esnasında binler, yüzbinler, milyonlar ile ifade edilen kayıplar meydana gelmiştir.² Bu tür hastalıklar, içinde bulunulan şartlara göre toplumsal ilişkileri şekillendirmiş, sosyal ve siyasi açıdan oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur.

Olumsuz ve yıkıcı etkileri nedeniyle bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı tarih boyunca çeşitli tedbirler alınmaya çalışılmış ve halk sağlığı açısından birtakım uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Osmanlı döneminde bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı mücadele edilirken farklı uygulamalara başvurulmakla birlikte son zamanlarda bu çerçevede seyyar tabiplik müessesesi de ihdas edilmiştir.³ Erken Cumhuriyet döneminde de bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede çeşitli tedbirlerle birlikte seyyar tabiplik kurumundan da yararlanılmıştır.

Osmanlı döneminde 1897’de “Kastamonu Vilayeti ve Bolu Sancağı Frengi Mücadelesi Teşkilat-ı Sıhhiyesi” kuruldu ve aynı yıl ilk talimatnamesi hazırlandı. “Frengi İletinin Men-i Sirayetiyle Tedavisine Mahsus Talimat”

- 1 Hülya Parıldar, “Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları”, *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*, 30 (Ek sayı), 2020, s. 19.
- 2 Orhan Derman, “Tarih Boyunca İnsanlığın Salgın Hastalıklarla Mücadelesi”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 63, 2020, s. 26.
- 3 Osmanlı döneminde seyyar tabiplik hakkında detaylı bilgi için bakınız: Mehmet Güneş, “20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti’nde Frengi ile Mücadelede Etkili Bir Yöntem: Seyyar Tabiplik”, *History Studies*, 13/5, Ekim 2021, s. 1675-1692.

görsel

ismi ile yirmi sekiz maddeden oluşan talimatın bazı maddeleri 1898'de değiştirildi ve ilaveler yapıldı. Böylece bu uygulama ile seyyar tabiplik konusunda ilk adım da atıldı. Kurulan teşkilatın amacı kasaba ve köylerde seyyar tabipler bulundurmak ve hastaları en basit yöntemlerle tedavi ettirmektir.⁴

Talimatnamede görüldüğü üzere frengi ile mücadelede Kastamonu vilayeti ve Bolu sancağı öne çıkmaktaydı. Ancak Hüdavendigâr, Manastır, Ankara, Konya, Adana, Edirne, Sivas, Yanya ve Irak sınırı; Bağdat, Basra ve Musul vilayetlerinde de görülmekteydi. Buralarda frenginin yayılmasına ve şiddetine göre üçer dörder tabip ve bir eczacıdan meydana gelen, sıhhiye müfettişi başkanlığında seyyar sıhhiye heyetleri oluşturulmasına karar verildi. Dolayısıyla bölgesel bir çözüm olarak teşkil edilen seyyar heyet-i sıhhiyelerin ülkenin birçok noktasında görevlendirildikleri dikkat çekmektedir.

Nitekim böylesi bir dönemde ülkenin hastanelere uzak bölgelerinde başta frengi olmak üzere diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklar seyyar heyet-i sıhhiyelerce taranmış ve hasta olanlar muayene edilip ayakta veya evlerinde tedavi edilmişlerdi. Durumu kötü olanlar hastanelere sevk olunmuşlardı. Bu şekli ile heyet-i sıhhiyeler devletin uzak vilayet ve sancaklarda yani taşradaki sağlık hizmetlerinin en önemli uygulayıcılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵ Bu da tıbbi konularda halka ulaşma açısından oldukça dikkate değer bir husustur.

1910 yılında frengi hastalığının önlenmesi ve seyyar tabipler hakkında yeni bir nizamname yürürlüğe konuldu. Nizamnamenin içerisinde seyyar tabiplerin frengi dışında hangi bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele edecekleri bilgisi de yer almaktaydı. “Kastamonu Vilayetinde Teşkil Olunacak Memleket Hastaneleri ve Seyyar Heyet-i Tıbbiye Hakkında Nizamname” isimli nizamname “Hastaneler”, “Seyyar Heyet-i Tıbbiye” ve “Lahika”, başlıkları altında kırk beş maddeden meydana gelmekteydi. Nizamnamenin ilk iki maddesi hastaneler ile ilgili olmakla birlikte diğer kısmı seyyar tabiplerin çalışma koşulları ve görevleri ile ilgiliydi.⁶ Diğer vilayet ve sancaklardaki seyyar heyet-i tıbbiyeler de bu nizamnameye tabi olarak çalışacaklardı denilebilir.

1913 yılında aynı konuda bir başka düzenleme yapıldı ve talimatname yürürlüğe konuldu.⁷ “Seyyar Etıbba Kolları Vezaifi Hakkında Talimatname” isimli talimat, “Mevadd-ı Umumiye”, “Muayene ve Tedavi”, “İhsaiyyat ve Ra-

4 Şennur Şenel, “19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Frengi Hastalığıyla Mücadele”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/1, Mart 2015, s. 265.

5 Şenel, a.g.m., s. 268.

6 Nizamname 13/14 Haziran 1910 tarihlidir. “Kastamonu Vilayetinde Teşkil Olunacak Memleket Hastaneleri ve Seyyar Heyet-i Tıbbiye Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertib-i Sani, Cild 2, 1 Zilkaide 1327 - 11 Zilkaide 1328 / 1 Teşrin-i sani 1325 - 31 Teşrin-i sani 1326, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1330, s. 332-338.

7 Erol Karıcı, *Osmanlı Hükümetleri'nin Sağlık Politikaları (1908-1914)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2017 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 199. Erol Karıcı'nın tezinde seyyar tabipler hakkında 1913 yılında yayımlandığı belirttiği talimatnamenin künyesi şu şekildedir: *Seyyar Etıbba Kolları Vezaifi Hakkında Talimatname*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul 1329.

görsel

Akademik
Bakış

77

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

por Tertibi”, “Köylerde Hıfzıssıhha” başlıkları altında otuz sekiz maddeden oluşmaktaydı. Yeni talimatname öncekine göre daha detaylı içeriğe sahipti ve seyyar tabipler vazifelerini buna göre yapacaklardı. Bununla birlikte görevleri esnasında 1910 tarihli nizamnameyi de dikkate alacaklardı. Yine Kastamonu ve Bolu seyyar sıhhiye teşkilatı da bu talimatnameye tabi olacaklardı.⁸ Aslında bu bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele ile birlikte doğrudan seyyar tabiplerle ilgili hazırlanmış bir talimatnameydi.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde bulaşıcı ve salgın hastalıklarla birlikte bu hastalıklara karşı alınan tedbirler de devralınmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet, birçok problemin yanı sıra genel sağlık sorunları içerisinde özel olarak bulaşıcı ve salgın hastalıklarla da mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu yıllarda bulaşıcı ve salgın hastalıklardan en sık rastlanılanları çiçek, frengi, kuduz, trahom, verem, sıtma gibi hastalıklardı.⁹ Dönemin şartları göz önüne alındığında dünyadaki tüm ülkelerde benzer hastalıklar göze çarpmaktaydı. Ancak uzun süren savaşlara ve ciddi mücahedelelere sahne olan Anadolu coğrafyası bu anlamda daha kırılgan bir özellik göstermekteydi. Bu yüzden de ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların büyük salgınlara dönüşmeden önü alınmaya çalışılmaktaydı.¹⁰

Erken Cumhuriyet döneminde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin en önemli gündem maddelerinden birisi bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele etmek oldu.¹¹ Bu yıllarda yurt dışından gelen bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine bağlı Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü önemli çalışmalar yapmaktaydı.¹² Ülke içerisinde de Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdürlükleri, kaymakamlıklar ve gerekli durumlarda hastane ve belediye tabiplikleri önemli görevler üstlenmekteydiler.¹³ Aynı dönemde bu mücadeleyi güçlendirmek üzere çeşitli kanunlar çıkarılıp talimatnameler hazırlandı. Bu bağlamda hazırlanan önemli talimatnamelerden birisi de kasaba ve köylerde temelde frengi ile olmakla birlikte diğer birçok bulaşıcı ve salgın hastalıkla mücadelede ciddi rol oynayacağı düşünülen seyyar tabiplerle ilgiliydi.

Erken Cumhuriyet döneminde bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede önemli rol oynayan seyyar tabiplerle ilgili detaylı düzenleme 1934 yılında yapıldı. Bu düzenleme çerçevesinde “*Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hak-*

8 *Seyyar Etibba Kolları Vezaifi Hakkında Talimatname*, Arşak Garoyan Matbaası - Bab-ı Ali Caddesinde, İstanbul 1331, s. 1-12.

9 Okan Töre, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bulaşıcı Hastalıklarla Savaşım”, *Klimik Dergisi*, 34(1), 2021, s. 1.

10 Süleyman Tekir, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65, 2019, s. 408.

11 Töre, a.g.m., s. 1.

12 Resul Köse, “Cumhuriyetin İlk On Yılında Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele”, *Sağlık Bağlamında Edebiyat, Sanat ve Tarih*, Editör: Hasan Erbay, Rating Academy Yayınları, Çanakkale 2020, s. 107.

13 Tekir, a.g.m., s. 408.

ında Talimatname” adlı yeni bir talimatname yürürlüğe konuldu.¹⁴ 1934 tarihli talimatname ile seyyar tabiplerin vazifeleriyle ilgili önceden Osmanlı döneminde yayımlanmış olan bütün talimatnameler yürürlükten kaldırıldı.¹⁵ Bu talimatname de 1913 tarihli talimatname gibi doğrudan doğruya seyyar tabiplerin görevlendirilmeleri ve bunların vazifeleri hakkında idi. Yine bu dönemde var olan bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele için başkaca nizamname ya da talimatnameler olsa da bu mesleki açıdan seyyar tabiplik üzerine hazırlanıp yürürlüğe konulmuş bir özellik arz etmekteydi.

Hazırlanan talimatnameye göre; Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 18’inci maddesi¹⁶ ve 796 numaralı kanunun 3’üncü maddesine¹⁷ binaen hazırlanıp yayımlanan kararnamenin 6’nı maddesi hükümleri çerçevesinde¹⁸ vilayetlerin hususi bütçelerine konulan tahsisat ile ücretleri ve lüzum görülecek diğer masrafları ödenmek üzere seyyar tabipler tayin olunacaktı. Tayin olunacak seyyar tabipler yürürlüğe konulan bu talimatname uyarınca görev yapacaklardı. Özellikle Frengi, Trahom ve Verem gibi hastalıklarla mücadele etmek amacıyla tayin olunan seyyar tabipler, belirtilen hastalıklarla mücadele ederken bunlara dair hazırlanmış olan hususi mücadele talimatnameleri gereğince vazifelerini yerine getireceklerdi.¹⁹

Modern bir ulus devlet olarak kendisini tanımlayan Türkiye Cumhuriyeti’nin halk sağlığına yönelik politikalarının önemli bir boyutunu oluşturan seyyar tabiplik uygulamaları, esasen yeni devletin baş başa kaldığı sorunlara karşı geçmiş tecrübeleri göz önünde bulundurarak aldığı tedbirlerden birisidir. Ülkenin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlar nedeniyle genel sağlık hizmetlerinin henüz istenen veya bulunması gereken seviyede olmadığı bir dönemde, özellikle nüfusun önemli bir bölümünün yaşadığı kırsal kesime yönelik bu uygulama oldukça dikkat çekicidir. Bu makalede 1934 yılında hazırlanan “Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname” kapsamında yeni Türk devletinin halk sağlığına dair en temel tedbirlerinden birisi olan seyyar tabiplikle alakalı düzenlemeler detaylarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

- 14 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Ankara 1934 / Tasvip Tarihi: 9 - 4 - 1934 / 6 Ekim 1934 tarih ve 2821 numaralı Resmî Gazete ile neşredilmiştir.
- 15 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 51, s. 25.
- 16 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 18. maddesi için bakınız: Kanun Numarası: 1593, Kabul Tarihi: 24/4/1930, *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8896.
- 17 1 Nisan 1926 tarih ve 796 sayılı “Umur-ı Sıhhiyeye Mütteallik Bütçeler ile Bilumum Memur-in-i Sıhhiye Hakkında Kanun” için bakınız: Kanun Numarası: 796, Kabul Tarihi: 1 Nisan 1926, *Resmî Ceride*, 12 Nisan 1926 Pazartesi, Numro: 346, s. 1.
- 18 8 Eylül 1926 tarihli ilgili kararnamenin 6’nı maddesi köylerin sağlık durumlarını incelemek ve iyileştirmek üzere görevlendirilecek seyyar tabiplerin ve seyyar küçük sıhhiye memurlarının alacakları ücretleri düzenlemektedir. Geniş bilgi için bakınız: *1 Nisan 1926 tarihli ve 796 Numaralı Umur-ı Sıhhiyeye Mütteallik Bütçelerle Bilumum Memur-in-i Sıhhiye Hakkındaki Kanun ve İşbu Kanunun Üçüncü Maddesi Mucibince İdare-i Hususiyelerle Şehir Emanetleri ve Belediyeler Bütçelerinin Umur-ı Sıhhiye ve Hayriryeye Mütteallik Aksamının Suret-i Tanzimi Hakkında Talimatname*, İdeal Basım ve Cilt Evi, Ankara, 1935, s. 8.
- 19 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 1, s. 3.

görsel

Akademik Bakış

79

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

Seyyar Tabiplerin Tayin ve İstihdamlarına Ait Genel Şartlar

Cumhuriyet döneminde 1934 yılında hazırlanıp yürürlüğe konulan bu talimatname içerisinde seyyar tabiplerin tayin ve istihdamlarına ait genel şartlar konusunda her ne kadar ağırlıklı olarak köyler ibaresi kullanılsa da bazı kasabalar da buna dâhil sayılabilir. Çünkü talimatnamenin ikinci kısmında seyyar tabiplerin görevleri tanımlanırken köy ve kasabalarda yerine getirecekleri vazifeler şeklinde bir ifade kullanılmaktadır.²⁰ Ayrıca seyyar tabipler görevleri kapsamındaki yerleşim yerlerine gittiklerinde köy muhtarları veya ihtiyar heyetleriyle, nahiyelerde müdürlerle, belediye bulunan yerlerde belediye başkanlarıyla görüşerek bulaşıcı ve salgın hastalık bulunup bulunmadığını iyice tetkik edeceklerdir denilmektedir.²¹

Sağlık uygulamaları çerçevesinde tabipler arasından seçilerek köylerde vazifelendirilecek olan seyyar tabipler bu göreve tayin edilmeden önce uzman doktorlardan oluşan bir sağlık heyeti tarafından muayene edileceklerdi. Muayenelerde seyyar tabipliğe seçilecek kişilerin sağlıklarının yerinde olması gerekecekti. Her ayın yirmi günü hayvan sırtında köylerde dolaşmaya ve bu dolaşmanın tabii bir sonucu olan güçüklere engel teşkil edecek derecede bünyevi ve arızı herhangi bir hastalığı bulunmadığı haklarında düzenlenecek raporlarda açıkça belirtilecekti. Haklarında düzenlenen raporlarda seyyar tabipliğe elverişli olduğu açıkça belirtilmeyenler bu vazifeye tayin olunmayacaktı. Seyyar tabiplerle ilgili düzenlenen bu raporlar Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine gönderilecekti.²²

Gerekli muayeneler yapıp sağlıklı bulunan seyyar tabiplere tayin emrinin tebliğ edildiği yerden, ailelerine de ikamet ettikleri mahalden gidecekleri vilayetin merkezine kadar harcırah verilecekti. Vilayet dâhilinde vazife yapmaya memur edildikleri kazaların merkezlerine kadar ve bir kazadan diğer kazaya gönderilmeleri halinde bu kazalar merkezleri arasındaki mesafeye göre de zati harcırah ve ailelerinin nakli halinde ise aile harcırahı ödenecekti. Eğer tayin tabiplerin kendi istekleriyle zati harcırahla ya da harcırahsız olarak yapılmışsa ilk defa vilayet merkezine kadar olan harcırahlar tayin şartlarına tabi bulunacaktı. Bu şartların vilayet dâhilinde verilecek harcırahları kapsayıcılığı olmayacaktı.²³

20 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 22, s. 8

21 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 23, s. 9-10. 1924 tarihli Köy Kanunu'na göre, nüfusu iki binden aşağı yerleşim yerlerine köy, nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olan yerlere kasaba, yirmi binden çok nüfusu olan yerlere ise şehir denilmekteydi. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahije, kaza ve vilayet merkezleri kasaba olarak kabul edilmekteydi ve Belediye Kanunu'na tabii idi. 442 Sayılı Köy Kanunu'nun 1'inci maddesi için bakınız: *Resmî Ceride*, 7 Nisan 1340 / 1924 Pazartesi, Numro: 68, s. 6. Nüfusu iki binden aşağı olup belediye teşkilatı mevcut olan nahije ve kasabalarda her zaman sağlık teşkilatı kurulamayacağından buralarda da seyyar tabiplerin görev sahalarına giriyor olmalıdır.

22 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 2, s. 3.

23 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 3, s. 3-4.

Vazifede görülecek eksikliklerinden dolayı aynı vilayet içinde görev yerleri değiştirilen seyyar tabiplere ve ailelerine harcırah verilmeyeceği gibi aynı sebepten ötürü vilayet dışında bir başka tıbbi vazife ile görevlendirilen seyyar tabiplerin harcırahları da verilmeyecekse bu da tayin emrinde belirtilenecekti.²⁴ Vilayet dâhilinde vazifeye başladığı andan itibaren altı ay geçmeden sağlık durumu haricindeki bir sebepten istifa eden ya da kanuni sebepler dolayısıyla görevine son verilen seyyar tabiplerden de kendilerine verilmiş olan harcırahları geri alınacaktı.²⁵ Seyyar tabiplerin senelik izinleri sırasında ya da görev esnasında kaza sonucu hasta olmaları durumunda maaşları Maaş Kanunu'nun 13'üncü maddesi hükümleri gereğince ödenecekti.²⁶

Seyyar tabiplerin vazife yaptıkları süre içerisinde her iki senede bir üstte de belirtildiği şekilde sağlık kontrolleri yeniden yapılacak ve bu husustaki raporları vekâlete gönderilecekti. Bu muayenelerin yapılması ve gerekli işlemlerin takibinden Vilayet Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürleri sorumlu bulunacaklardı.²⁷ Görevlendirmeleri bu şekilde yapılacak seyyar tabipler vazifelenirildikleri vilayetlerin vekâletçe tayin edilecek mıntıklarında çalışacaklardı. Bu mıntıkların belirlenmesinde vilayet bütçelerinde bu tabipler için tahsis edilen yer, vilayetin göstereceği lüzum ya da vekalet tarafından takdir edilecek sıhhi ihtiyaçlar göz önüne alınacaktı.²⁸

Seyyar tabiplerin asıl görevleri unvanlarının gösterdiği şekilde köylerde vazife yapmaktı. Bu tabiplerin çalışma mıntıklarının bir merkezi bulunacaktı. Tabipler her ayın beşinci gününde merkezlerinden köylere hareket ederek buralarda aralıksız on gün vazife yaptıktan sonra ayın on dördüncü günü merkezlerine döneceklerdi. Beş gün merkezlerinde kaldıktan sonra ayın yirminci günü tekrar görev yerlerine gideceklerdi. Ayın son gününde yeniden merkezlerine avdet edeceklerdi.²⁹ Her ayın sonunda köylerdeki mesailerine ait birer rapor düzenleyecekler, bunları kaza merkezlerinde hükümet tabiplerine, vilayet merkezlerinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüklerine sunacaklardı.³⁰

Bu raporlara seyyar tabiplerin merkezlerden hareket tarihleri, hangi köylere ziyarette buldukları ve hangi gün merkezlerine döndükleri kaydedilecekti.³¹ Her köyde kaç kişi muayene edildiği, muayene edilenler arasında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 57'nci³² maddesinde belirtilen bulaşıcı ve salgın hastalıklara yakalanmış veya bunlardan dolayı vefat etmiş kimse olup

24 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 4, s. 4.

25 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 5, s. 4.

26 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 7, s. 4.

27 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 6, s. 4.

28 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 8, s. 4.

29 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 9, s. 4.

30 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10, s. 4-5.

31 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/1, s. 5.

32 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 57'nci maddesi, kolera, veba, lekeli humma, kızamık, cüzzam vb. birçok bulaşıcı ve salgın hastalığın görüldüğü ve bu hastalıklardan dolayı ölüm vakaları ortaya çıktığı durumlarda ilgili kişilerin ihbarda bulunmasını zorunlu tutmaktadır. 57. madde için bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8898.

görsel

Akademik
Bakış

81

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

olmadığı varsa sayıları ile yazılacak, eğer bunlardan hasta veya vefat eden bulunuyorsa hasta ve muhiti hakkında ne gibi sıhhi tedbirler alındığı belirtilecekti.³³ Ayrıca köylerde çiçek ve icabına göre tifo veya diğer hastalıklar bulunuyorsa bunlara karşı ne kadar aşı uygulandığı kaydedilecekti.³⁴

Yine bu raporlarda köylerde Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 57'nci maddesinde belirtilmeyen zatürre, çocuk ishali, grip, boğmaca öksürüğü, iskorbüt, sıtma ve diğer hastalıkların münferit halde ya da salgın halinde mevcut bulunup bulunmadığı, bunlardan hangi köyde ne kadar bulaşıcı ve vefat olduğu bilgisi tutulacaktı.³⁵ Ayrıca sıtmalı köylerde sıtmaya sebebiyet veren su birikintilerinin nelerden ibaret bulunduğu ve bu bataklıkların kurutulması için ne gibi tedbirler alındığı, kaç sıtmalı teşhis edildiği, bunlara hangi ilaçların verildiği,³⁶ köylerdeki eski ve yeni frengililerin sayısı ile bunların tedavilerinin yapıp yapılmadığı kaydedilecekti. Karşılaşılan veremli ve trahomlular belirtilecekti.³⁷

İçilecek suların çeşme, kuyu, kaynak akarsu vesaire nerelerden alındıkları, bunların sağlık koşulları yerinde olmayanların iyileştirilmesi konusunda nelerin gerektiği ve ıslahı için ne yapıldığı ya da yapılması tavsiye edildiği veya da önceden tavsiye edilenlerin yerine getirilip getirilmediği bilgisine de raporlarda yer verilecekti.³⁸ Raporlara köylerde sokak, avlu, ahır temizliği yaptırılmış veya yapılması tembih edilmiş midir, önceden tembih edilen hususlar yerine getirilmiş midir?³⁹ Köylerin abdesthaneleri nasıldır, bunlar ıslah ettirilmiştir midir, önceden ıslahı tavsiye edilenler yapılmış mıdır?⁴⁰ Doğanlar ve ölenler düzenli bir şekilde bildirilmişler midir, hangi köyde bildirilmemiş kaç doğum veya ölüm bulunmaktadır?⁴¹ Gıda yönünden veya herhangi bir açıdan başka genel bir sıkıntı mevcut mudur, mevcut ise caresi nedir?⁴² bilgileri de işlenecekti.

Diğer görülen ve yapılan işlerin de kaydedileceği⁴³ bu raporlara seyyar tabipler hazırlayacakları bazı cetveller ile belgeleri de ekleyeceklerdi.⁴⁴ Bu cetvel ve belgelerde, köylerde görülen bulaşıcı hastalıklar ve vefatların durumunu göstermek üzere hazırlanmış matbu ihbariye varakası bulunacaktı.⁴⁵ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 57'nci maddesi dışında sıtma hariç salgın hastalık mevcutsa bunların sayıları ve bunlardan vefat edenler hakkında

görsel

- 33 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/2-A, s. 5.
 34 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/2-B, s. 5.
 35 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/2-C, s. 5.
 36 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/3, s. 5.
 37 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/4, s. 5.
 38 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/5, s. 5.
 39 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/8, s. 6.
 40 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/6, s. 5.
 41 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/7, s. 5-6.
 42 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/9, s. 6.
 43 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 10/10, s.6.
 44 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 11, s. 6.
 45 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 11/1, s. 6.

açıklamalar içeren cetvel yer alacaktı.⁴⁶ Uğranılan köylerin ihtiyar heyetlerinden tabiplerin köye geldiklerine dair alınacak tasdiknameler,⁴⁷ kullanılan ilaç ve sağlık malzemelerinin detaylı listeleri,⁴⁸ icabında köyler için yapılacak haritalar ve krokiler ile köylerde ihtiyaca binaen yapılan önemli tebligat suretleri ilave edilecekti.⁴⁹

Seyyar tabipler bu şekilde seçilip görev yerlerine gidecekleri gibi hazırladıkları evrak ve cetvelleri de getirip ilgili makamlara teslim edeceklerdi. Hükümet tabiplerine teslim olunacak seyyar tabip raporları ve ekleri bunlarca kontrol edildikten sonra kazalarda kaymakamlıklara takdim edilecekler ve kaymakamlıklar bunlara göre gerekli tedbirlere başvuracaklardı. Hem raporların hem de eklerinin birer kopyaları kazalarda alıkonulacak ve asılları zaman kaybetmeden vilayet makamlarına iletilecekti.⁵⁰ Vilayet merkezlerinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüklerine verilen seyyar tabip raporları kontrol edildikten sonra vilayet makamlarına sunulacak ve vilayetçe buna göre gerekli tedbirler alınacaktı.⁵¹

Öte yandan Vilayet Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüklerince hem kazalardan vilayet makamlarına ulaştırılan hem de merkez seyyar tabiplerinin verdikleri raporların içeriklerinden bunlar hakkında her ay ortak birer rapor düzenlenecekti. Düzenlenen bu raporlar vilayet makamlarımdan vekâlete gönderilecekti. Ancak bulaşıcı ve salgın hastalık ihbariyeleri ile ehemmiyetli bilgiler ay sonuna kadar bekletilmeyerek geldikçe hemen vekâlete takdim olunacaktı. Aynı zamanda vekâletçe telgrafla iletilmesi emredilmiş hastalıklar ve salgın biçiminde bulunan her türlü hastalık da Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğü tarafından vekâlete ayrıca telgrafla bildirilecekti.⁵²

Her seyyar tabibe köylerde vazifelerini yerine getirmeleri esnasında küçük cerrahi müdahaleleri yapmaya, aşı vurmaya, serum ve ilaç vermeye, diş çekmeye yarayışlı alet ve edevat ile sondalar, hararet derecesi, iğne ve iplik vesairenin bulunduğu kullanılmaya elverişli birer alet kutusu yani trus takımı verilecekti. Bunların yanında pansuman malzemesi, birer ufak yazı makinesi, lüzumlu ve acil ihtiyaç duyulacak ilaçlar, yeterli miktarda kinin komprimeleri⁵³ hususi idareler ödeneğinden tedarik olunarak tevdi edilecekti. Seyyar tabiplere verilecek ilaçların türleri ile kullanıldıkça ikmal edilmesi lazım gelen miktarlar Vilayet Hıfzıssıhha Meclisleri tarafından belirlenecekti. Seyyar tabipler bu alet, malzeme ve ilaçları vazifeye çıktıkları zaman beraberlerinde bulundurmaya mecbur olacaklardı.⁵⁴

Seyyar tabipler köylerde fakir ya da zengin fark etmeksizin kendilerine

46 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 11/2, s. 6.

47 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 11/3, s. 6.

48 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 11/4, s. 6.

49 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 11/5, s. 6.

50 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 12, s. 6.

51 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 13, s. 6.

52 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 14, s. 6-7.

53 Sıkıştırılıp yassı veya küçük bir silindirik biçiminde hazırlanmış katı ilaç, hap.

54 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 15, s. 7.

görsel

Akademik
Bakış

83

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

başvuran herkesi gerek muayene mahallinde gerekse yatan hastaları evlerinde muayene ve tedavi etmekle mükellefti. Bu muayene ve tedaviler ücretsiz olacaktı. Köylerde hiçbir sebep ve bahane ile muayene ya da tedavi ücreti almaya hakları bulunmadığı gibi kendilerine ait olsa dahi ilaç ve malzeme parası da alamayacaklardı.⁵⁵ Vazife yaparken gerek kendilerini gerekse beraberlerinde götürmek zorunda oldukları alet, malzeme ve ilaçlar ile yanlarında bulundurulması zaruri hususi eşyalarını taşımak için hayvan kullanacaklardı. Otel veya hanlarda konaklayacaklardı. Seyahat giderleri konusunda her ay için kendilerine Vilayet İdare Heyetleri tarafından belirlenecek miktarda ödenek verilecekti.⁵⁶

Göreve çıkan seyyar tabipler gittikleri köylerde her türlü masraflarını kendilerine verilen ödenekten karşılayacaklardı. Bununla birlikte köy ihtiyar heyetleri ve mevcut olan yerlerde belediyeler seyyar tabiplerin istirahatlerini temin edip vazifelerini kolaylaştırmakla yükümlü bulunacaklardı.⁵⁷ Bu şekilde seyyar tabiplerin gittikleri köylerde iâşe ve barınma konusunda vatandaşlara yük olmalarının önüne geçilecekti. Bunların dışında seyyar tabiplerin aylık ücretleri de vilayet bütçelerinde gösterilen miktardan ibaret bulunacaktı. Bundan başka da üstte de belirtildiği üzere alet, malzeme, hayvan kiralama halinde kendilerine toplu olarak belirlenen ücretler verilecekti.⁵⁸

Seyyar tabiplere ayrıca vazifelendirildikleri mıntikalarda düzenli bir şekilde çalışabilmeleri için görev yerlerine gitmeden önce vilayetlerce mıntikaları dâhilinde yer alan köylerin isim ve nüfus miktarları verilecekti. Seyyar tabipler, görevleri esnasında köylerin haritada yerlerini kontrol edecekler, yanlışlık varsa düzelterek ve kendileri daha doğru bir harita yapacaklardı.⁵⁹ Seyyar tabipler mıntikaları içerisinde bulunan köylerin en çok sıhhi yardıma ihtiyacı bulunanlarından başlamak ve her köyde gereğinden fazla kalmamak suretiyle sırayla bölgenin bütün köylerini ziyaret ederek vazifelerini yerine getireceklerdi. Herhangi bir zorunluluk olmadığı takdirde sıralama bozulmadan belirlenmiş döngüye riayetle köy ziyaretlerine devam edeceklerdi.⁶⁰

Seyyar Tabiplerin Yerine Getirecekleri Tıbbi Vazifeler

Seyyar tabiplerin köylerde ve kasabalarda yerine getirecekleri tıbbi vazifeler şu şekilde belirlenmişti: 1) Bulaşıcı ve salgın hastalıkların tedavi olunması. 2) Bunlara karşı korunma usullerinin tatbik edilmesi.⁶¹ Buna göre, seyyar tabipler görevleri kapsamındaki yerleşim yerlerine gittiklerinde köy muhtarları veya ihtiyar heyetleri ile belediye bulunan yerlerde belediye reisleri ve nahiyelerde müdürler ile görüşerek bulaşıcı ve salgın hastalık olup olmadığını etraflı-

55 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 16, s. 7.

56 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 17, s. 7-8.

57 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 18, s. 8.

58 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 19, s. 8.

59 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 20, s. 8.

60 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 21, s. 8.

61 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 22, s. 8-9.

ca öğrenerek varsa yatan hastaları evlerinde, ayakta olanları ise tedavi mahalli olarak belirlenecek yerde muayene edip lazım gelen muamelelerde bulunacaklardı. Hastalara yanlarında bulunan ilaçlardan verip bulunmayanların reçetelerini yazacaklardı. Gerek ameliyat gerekse tedavi için bir sağlık kuruluşuna gitmesi lazım gelenleri hastaneye göndereceklerdi.⁶²

Seyyar tabipler gittikleri köylerde Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 57'nci maddesinde belirtilen bulaşıcı ve salgın hastalıklardan birisi ya da daha fazlası bulunduğu takdirde bunlara yakalananları, yakalandıklarına dair şüphe edilenleri muayene ve tedavi edeceklerdi. Hastalıkların kaynaklarını, ne zamandan itibaren mevcut olduklarını, hâlihazırda kaç hasta ve vefat bulunduğunu araştıracaklardı. Hastalıkların Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 61'inci⁶³ maddesi gereğince köy ihtiyar heyetleri tarafından önceden bildirilip bildirilmediklerini iyice tahkik edeceklerdi. Gerekli bilgileri topladıktan sonra mevcut durumu buldukları mıntıkaya göre belirlenmiş amirlerine ihbarname ile iletceklerdi. Hastalıklarla mücadelelerinde ihtiyaç duyacakları malzemeleri ve gerekiyorsa küçük sağlık memurunu bu makamlardan talep edeceklerdi. Bulaşıcı ve salgın hastalık görülen köylere yakın diğer köylerde de aynı şekilde tahkikat gerçekleştireceklerdi.⁶⁴

Köylerde bulaşıcı ve salgın hastalık ya da şüpheliler tespit edildiğinde seyyar tabipler bu hastalığa yakalananların evlerinde bulunanları veya hastalar ile temas etmiş olanları ya da hastalığın sirayet ettiğini düşündüklerini Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 66'ncı maddesine göre⁶⁵ muayene edeceklerdi.⁶⁶ Bulaşıcı ve salgın hastalık bulunan yerlerde hastalıklarla mücadele için Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 72, 73, 74, 75, 79'uncu maddeleri⁶⁷ ve

62 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 23, s. 9-10.

63 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 61'inci maddesi için bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8898.

64 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 24, s. 10.

65 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 66'ncı maddesi, sıhhat memurlarını şüphelendikleri durumlarda ve gerek duydukları yerlerde bulaşıcı hastaları ve hastalığın sebeplerini araştırmaya yetkili kılıyordu. Bunun için ayrıca bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8899.

66 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 25, s. 10.

67 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 72, 73, 74, 75, 79'uncu maddeleri aynı kanunun 57. maddesinde zikredilen bulaşıcı ve salgın hastalıklardan birinin görüldüğü veya ortaya çıktığına dair şüphelenildiği takdirde alınacak tedbirleri belirlemektedir. Buna göre; hasta veya şüpheliler sıhhat memurlarınca evlerinde veya uygun şartları taşıyan yerlerde tecrit ve müşahede altına alınarak aşılanacaklardı. Hastalığın görüldüğü yerlerdeki eşya, elbise ve binaların temizlenmesi, hastalık yaydığı düşünülen hayvanların itlaf edilmesi, hastalığın ortaya çıkmasına ve yayılmasına sebebiyet veren gıdaların tüketilmesinin yasaklanması ve bulaşıcı ve salgın hastalıkların görüldüğü umumi yerlerin tahliye edilerek kapatılması gerekiyordu (Md.72). Kolera, ruam ve veba hariç diğer hastalıklara maruz kalanların evlerinde tecrit edilmesi yeterli idi. Fakat sıhhat memurları gerekli gördüğü takdirde diğer hastalıklara maruz kalanların da evlerinden alınarak hükümetçe tayine dilecek yerlerde zorunlu tecride tabi tutulmaları mümkündü (Md.73). Bulaşıcı ve salgın hastalıkların tedavisi için uygun şartları haiz olmayan okul, fabrika gibi insanların bir arada bulunduğu yerlerde bulaşıcı hastalığı olanların ahkonulması yasaktı (Md. 74). Kuduz olan veya kuduz şüphesi bulunanların ilgili sağlık kuruluşlarına gönderilmesi, fakir olanların masraflarının sorumlu makamlar tarafından ödenmesi gerekiyordu (Md. 75). Su ile geçtiği

görsel

Akademik
Bakış

85

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

Emraz-ı Sâriye Talimatnamesi ile Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinin bu hastalıklara dair talimatname ve emirnameleri hükümleri çerçevesinde muamelede bulunacaklardı.⁶⁸

Seyyar tabipler Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 57'nci maddesinde belirtilmeyen boğmaca öksürüğü, grip, suçiçeği ve vesaire gibi veya mahiyeti kendilerince anlaşılamayan intani⁶⁹ ve istilai hastalıklara iskorbüt,⁷⁰ pelagra⁷¹ vesaire gibi yetersiz beslenmeye bağlı hastalıkları da ihbarı mecburi hastalıklar gibi bildirecekler ve bunlar için lazım gelen tedbirleri alacaklardı. Dağlık ve ormanlık arazilerde bulunan köylerin hakkında Guatr-Guşa⁷² varsa bunların oranlarını tespit ederek raporlarda belirteceklerdi.⁷³ Bulaşıcı ve salgın hastalık bulunan köylerden ve mıntikalardan hastalık sona erinceye kadar ayrılmayacaklardı. İhtiyaca göre yanlarına küçük sağlık memuru verilecekti. Zaruret karşısında ayrılmaları ancak Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğünün izniyle mümkün olabilecekti. Bu durumda mücadeleye devam için yerlerine küçük sağlık memurları ikame edilecekti.⁷⁴

Diğer taraftan seyyar tabipler köylerde kolera veya vebaya yakalanmış kimseler görürlerse ya da şüpheli hastalıklar tespit ederlerse bunlar için lazım gelen mahalli tedbirleri almakla beraber durumu en hızlı yoldan bağlı buldukları makamlara iletceklerdi. Bu hastalıklar hakkında bundan sonraki tedbirler vilayet makamlarından veya Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüklerinden verilecek direktifler çerçevesinde yapılacaktı.⁷⁵ Yine bunlar hükümet tıbbi kayıtlarında bulunan kendi mıntikalarındaki frengililerin isimlerini alacaklardı. Bunlardan tedaviye devam etmeyenlerin tedavi için kaza merkezlerine gitmelerini temin edeceklerdi. Buralarda başka frengili tespit ettikleri takdirde bunları hükümet tabiplerine bildirmekle beraber bulaşıcı aşamada olanları tedavi için sevk edeceklerdi. Köylerde muhtar ve ihtiyar heyetleri tarafından fuhşu sanat/meslek ettiği tasdik edilen kadınlar varsa bunları muayene ederek zührevi hastalıklara yakalananları tedavi için hastaneyeye göndereceklerdi.⁷⁶

Köylerde sıtma hıllar görüldüğünde eğer bu köyler sıtma mücadelesine dâhil iseler seyyar tabipler köylerin sıtma tedavi defterlerine bakarak hastalardan tedavi edilmeyen bulunuyorsa veya hastalık yeni başlamış ise ve

bilinen hastalıkların görüldüğü yerlerde şüpheli durumdaki suların içmek veya temizlik için kullanılması yasaktı (Md. 79). Geniş bilgi için bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8899.

68 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 26, s. 10.

69 İntani: Mikroplu, mikroptan olan.

70 İskorbüt: Vitamin eksikliğinden ileri gelen ve dermansızlık, zayıflık, diş etlerinin iltihabı vb. belirtilerle kendini gösteren hastalık.

71 Pellagra: B3 vitamini (niasin) eksikliği veya onun öncül maddesi olan triptofan eksikliğine bağlı ortaya çıkan, ağırlıklı olarak cilt bulguları ile seyreden bir hastalıktır.

72 Guatr: Boyundaki tiroit bezinin aşırı büyümesiyle beliren hastalık, guşa, cedre.

73 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 27, s. 10-11.

74 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 28, s. 11.

75 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 29, s. 11.

76 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 30, s. 11.

görsel

bundan dolayı kayıt altına alınmamışsa bunları sıtma mücadele tabibine iletceklerdi. Ağır sıtmalılara kinin vererek veya zaruret varsa kinin zerk ederek bunu da mücadele tabiplerine bildireceklerdi.⁷⁷ Eğer köyler sıtma mücadelesi kapsamında bulunmuyorlarsa sıtmalılar seyyar tabipler tarafından tedavi edileceklerdi. Köylerde sıtma yayılmış bir halde ise buraların bütün halkını muayene edeceklerdi. Sonucu raporlarında belirteceklerdi. Ayrıca eğer sıtmanın kötü şekilleri görülürse hastaları tedavi etmekle birlikte durumdan acil bir şekilde ilgili mercileri haberdar kılacaklardı.⁷⁸

Bulaşıcı ve salgın hastalıklar açısından seyyar tabipler dolaştıkları köylerde trahom bulunup bulunmadığını da dikkatle takip edeceklerdi. Trahom bulunan köylerde hususi bir mücadele mevcut değilse bütün köy halkını muayene etmek suretiyle sayısını tespit edecekler, üst mercilerine verecekleri raporda bunu detaylıca belirteceklerdi. Bu tür durumlarda trahomlulara hafif ilaçlar verilecek ve köy halkı trahomun bulaşıcılığı ve bundan korunma şekli hakkında bilgilendirilecekti. Seyyar tabiplerin köylerde özellikle trahom tedavisi ile ilgilenibilmeleri için Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinin oluru lazımdı.⁷⁹

Verem açısından da seyyar tabipler köylerde hâlihazırda veremlilerin bulunup bulunmadığını tetkik ederek bunlardan açık akciğer (rie) veremlilerinin ayrılıp tedavi edilmeleri için vilayet hastanesine gönderilmelerini tavsiye edip, hastaneye kabullerini sağlamak için kaza hükümet tabiplerine ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüklerine bilgi vereceklerdi. Veremli olduğu muayene esnasında anlaşılmayan vakalardan gerekli örnekleri alarak bunları muayene edilmek üzere Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüklerine göndereceklerdi. Verem bulunan evlerde hastalığın bulaşma durumuna karşı aile fertlerine hastalıktan korunma yollarını anlatacaklardı.⁸⁰

Seyyar tabipler kendi köy mıntıkları dâhilinde bulunan fabrika, çiftlik, maden ocağı, yol inşaatı vesaire de çalışan amele arasında bulaşıcı ve salgın hastalık olup olmadığını da kontrol ederek eğer hastalık varsa derhal ilgili makama bildirecekti. Mahallinde gerek kendisi tarafından gerekse fabrika, çiftlik ve iş sahipleri ile bunların tabipleri tarafından yapılması lazım gelen tedbirleri alacak ya da aldıracaklardı.⁸¹ Böylece bulaşıcı ve salgın hastalıkların buralardan köylere yayılmalarının da önü alınmaya çalışılacaktı. Köylerin o dönem itibari ile mevcut durumu düşünüldüğünde aslında bu da oldukça önemli bir tedbir idi. Bu şekilde çevreden hastalıkların köylere girişi önlenecekti.

Seyyar Tabiplerin Yerine Getirecekleri Sıhhi Vazifeler

Seyyar tabiplerin görev bölgelerindeki hastalık vakalarına karşı almaları

77 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 31/1, s. 11-12.
78 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 31/2, s. 12.
79 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 32, s. 12.
80 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 34, s. 12-13.
81 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 33, s. 12.

gereken tıbbi tedbirlerin yanı sıra hastalığın ortaya çıkmasını engellemeye yönelik önleyici bir takım sıhhi tedbirler alma görevleri de vardı. Önleyici sağlık hizmeti olarak da değerlendirilebilecek sıhhi vazifeleri şu 13 başlık altında toplanmıştır:⁸²

Köylerin İçme Sularının Temizliği: Seyyar tabiplerin sıhhi vazifelerinin başında köylerin içme sularının şartlarını tetkik etmek bulunuyordu. Köylere geldiklerinde bunları tetkik ederek noksanları köy ihtiyar heyetleri vasıtasıyla ikmal ettireceklerdi. Bu konudaki eksikliklerin giderilip giderilmediğini takip edeceklerdi. Bu çerçevede köylerdeki içme suyu kaynakları; kaynak suları ve çeşmeler, kuyular, artezyen kuyuları, sarnıç suları, dere ve çay suları şeklinde çeşitlilik göstermekteydi. Bu kaynakların her birinin temizliği ve sağlıklı bir şekilde kullanımı için dikkat edilecek hususları seyyar tabipler takip edecekler ve köylüleri bilgilendireceklerdi. Seyyar tabipler bunların uygulanması konusunda azami dikkat göstereceklerdi.⁸³

Köy Çamaşırhaneleri: Köy Kanunu'nun 14'üncü maddesinin 5'inci fıkrasında⁸⁴ köylere çamaşır yıkama yeri yapılması tavsiye edilmişti. Buna göre seyyar tabipler akar bir halde temiz suları olan köylerde çamaşırhane yapılması hususunu takip edeceklerdi. Çamaşırhaneler hiçbir zaman çeşmelerin üst yanlarında bulunmayacaktı. Eğer su çeşmeden alınacaksa bundan uzak ve köyün kenarında uygun bir mahalde olacaktı. Seyyar tabipler çamaşırın sağlıklı bir şekilde nasıl temizleneceğini de köylülere göstereceklerdi.⁸⁵

Köy Civarındaki Bataklıkların Kurutulması: Sıtma Mücadelesi Kanunu'nun 4'üncü maddesi gereğince⁸⁶ şehir, kasaba ve köylerin dâhilinde ve haricinde sivrisinek üremesine yol açabilecek su birikintileri oluşumuna sebebiyet vermek yasaklanmış olduğundan seyyar tabipler mıntıkları dâhilinde bulunan köylerde bu madde hükümlerinin tatbik ettirilmesiyle mükelleftiler. Bunun için su birikintileri akıtılacak ve bataklıklar kurutulacaktı. İcap eden köylerde mandaların içmeleri veya girmeleri için ya da sulama için kullanılacak sular belirli aralıklarla kontrol edileceklerdi. Köy içinde ve etrafında bulunan büyük bataklıkları köylüler kolaylıkla ortadan kaldıramazlarsa bunların kurutulması Sıtma Mücadelesi Kanunu'nda mevcut genel hükümlere tabii bulunacaktı.⁸⁷ Seyyar tabipler bu gibi bataklıkları tetkik ederek Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüklerine rapor ile bildireceklerdi.⁸⁸

82 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 22, s. 8-9.

83 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 35, 35/1, 35/3, 35/4, 35/5, 35/6, s. 13-16. Köy içme sularının temizliği konusunda daha geniş bilgi için yine aynı maddelere bakılabilir.

84 Köy Kanunu'nun 14'üncü maddesi 5'inci fıkrasında "Köyde bir çamaşırılık yapmak" ibaresi yer almaktadır. *Resmî Ceride*, 7 Nisan 1340 / 1924 Pazartesi, Numro: 68, s. 8.

85 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 35/2, s. 13-14.

86 13 Mayıs 1926 tarih ve 839 Sayılı Sıtma Mücadelesi Kanunu'nun 4'üncü maddesi sıtma hastalığının yayılmasına sebebiyet veren sivrisineklerin çoğalmasına neden olabilecek su birikintilerinin oluşmasına meydan verecek uygulamaları yasaklamaktadır. Geniş bilgi için bakınız: *Resmî Ceride*, 29 Mayıs 1926, Numro: 384, s. 2.

87 Sıtma Mücadelesi Kanunu için bkz: *Resmî Ceride*, 29 Mayıs 1926, Numro: 384, s. 1-3.

88 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 36, s. 16-18.

Köy Evlerinin Sıhhi Şartlarının Tetkiki: Seyyar tabipler görev yaptıkları köylerde evlerin sıhhi açıdan uygun olup olmadığını denetleyerek şartların düzeltilmesi konusunda uyarılarda bulunacaklardı. Bu bağlamda evlerin ışıklandırılması, havalandırılması, temizliği, pis suların evin, hatta köyün dışına akıtılması, her evin için üstü kapalı ve kuyulu bir tuvaletin inşa edilmesi, ahırların ve sokakların temizliği gibi hususları inceleyerek bu konuda muhtar ve köy ihtiyar heyetlerini uyarıp sonuçlarını denetleyeceklerdi.⁸⁹

Köy Sokaklarının Temiz Tutulması: Seyyar tabipler köy sokaklarının her zaman temiz tutulmalarını, sokaklara gübre atılmamasını ve köy içi umumi tuvalet inşa ettirilmesini takip edeceklerdi.⁹⁰

Köy Mezarlıkları ve Defin İşlerinin Kontrolü: Seyyar tabipler köy mezarlıkları ile ölümlerin muayene ve defin ruhsatyelerinin verilmesi ve definleri konularını belirleyen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 211, 213, 215, 220, 221, 223'üncü maddeleri hükümlerinin⁹¹ köylerde ne suretle uygulandığını inceleyerek gördükleri eksiklikleri köy muhtarlarına tebliğ edecekler ve bunları hükümet tabiplerine de ayrıca bildireceklerdi. Mezarlıkların düzenlerine dikkat edeceklerdi.⁹²

Köy Okullarının Tetkiki ve Öğrencilerin Muayenesi: Seyyar tabipler köylerde bulunan okulları ziyaret ederek okul binalarının temizlik durumlarını, dersliklerin yeterince ışıklı olup olmadıklarını, sıraların şeklini, okul tuvaletlerinin temizliklerini ve tuvalet çukurlarını, öğrenci sayısına göre tuvaletlerin yeterli bulunup bulunmadıklarını, öğrencilerin su içecekleri kapların sıhhi vaziyetlerini tetkik edeceklerdi. Ayrıca okullarda bulunan öğrencileri de muayene ederek verem, faal frengi, boğmaca öksürüğü, kel, uyuz ve diğer bulaşıcı ve salgın hastalıklara yakalanmış olanlar varsa bunların okula devamdan men edilmelerini öğretmenlerine yazı ile bildirmekle beraber okul öğretmenlerine ve öğrenci velilerine bunlar için yapılması lazım gelen şeyleri anlatıp hasta olanları tedavi edeceklerdi.⁹³

Köylerde Doğum, Ölüm ve Evlenme Kayıtlarının Kontrolü: Köylerde nüfus ve evlenme defterlerini tetkik edecek olan seyyar tabipler doğum, ölüm, evlenme vakalarının bu defterlere düzenli olarak işlenip işlenmediğini, ölümlerin kaydına mahsus hususi defter tutulup tutulmadığını, doğum ve ölümlerin düzenli bir biçimde ilgili makamlara bildirilip bildirilmediklerini araştıracaklardı. Kaydedilmemiş ve bildirilmemiş vakalar varsa bunları usulüne uygun bir biçimde tamamlayacaklardı.⁹⁴

Köy Mıntkasındaki Amelenin Sağlık Şartlarının Tetkiki: Seyyar ta-

89 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 37, s. 19.

90 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 38, s. 19.

91 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun mezarlıklar ve defin işlemlerini düzenleyen ilgili maddeleri hakkında geniş bilgi için bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8905-8906.

92 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 39, s. 19.

93 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 40, s. 19-20.

94 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 41, s. 20.

bipler, köy mıntıkları dâhilinde bulunan fabrika, çiftlik, maden ocağı ve yol inşaatında çalışan amelenin çalışma, beslenme ve istirahat şartlarını, amele tahsis edilen meskenler ve içme sularının tedarik şekillerini, ameleden hasta olanların ne şekilde tedavi edildiklerini, sıtmalıları ücretsiz olarak kinin verilip verilmediğini, hastalar için revir veya hastane mevcut bulunup bulunmadığını, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173, 174, 175, 177, 178, 180'inci maddeleriyle⁹⁵ 179'uncu maddesinde belirtilen nizamname hükümlerinin⁹⁶ ne derecede uygulandığını tetkik edecekler, gördükleri eksiklikleri müessese amirlerine ya da işverenlere yazıyla tebliğ edeceklerdi. Bu tebliğin bir suretini de hükümet tabiplerine veya Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlerine vereceklerdi.⁹⁷

Çeltik Tarlaları ve Amele Vaziyetlerinin Tetkiki: Seyyar tabipler mıntıkları dâhilinde piriñç ekilen yerlerde çeltik tarlalarını dolaşacaklar, kanallarda ve çeltik bölmelerinde sivrisinek sürfeleri (kurtçuk) olup olmadığını, buralarda çalışan ameleği muayene ile sıtma bulunup bulunmadığını kontrol edeceklerdi. Çeltik tarlalarının olmaları gereken şartlarında görülen eksikliklerin giderilmesi için ilgililere uyarıda bulunmakla beraber, sıtmalıları tedavi edecekler, bütün eksiklikleri ve sağık şartlarına uymayan durumları hükümet tabiplerine veya Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlerine bildireceklerdi.⁹⁸

Seyyar Sağık Memurlarının Vazifelerine Ait Hususların Tetkiki: Seyyar tabipler uğradıkları köylerde kazaların seygar küçük sıhhat memurlarının faaliyetlerini de inceleyeceklerdi. Sıhhat memurlarının bir sene içerisinde köylere kaç kez ve son defa hangi tarihte geldiklerini, eğer köyde bulacı hastalık vardı ise memurların neler yaptıklarını, yeni doğan çocuklar ile bütün köy çocuklarını ve köy halkını düzenli olarak çiçek aşısı ile aşılayıp aşılamadıklarını, memurların köylerdeki tavır ve hareketlerini gözlemleyeceklerdi. Bunların bir sene içerisinde köylerdeki faaliyetlerine dair izlenimlerini amirlerine bildireceklerdi.⁹⁹

Gıdaların Kontrol Edilmesi: Seyyar tabipler gezdikleri köylerde gıda maddesi satışı yapılan yerleri de görecekler, bu yerlerin temizliklerini sağılatacaklar ve satılan gıdaların bozuk ya da sağığa zararlı bulunanlarını satılmaktan men edeceklerdi. Köylülerin gıda maddeleri konusunda eksikleri varsa bu durumu da mercilerine iletceklerdi.¹⁰⁰

Mütetabiplerin¹⁰¹ Araştırılması: Seyyar tabipler mıntıkları dâhi-

- 95 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173, 174, 175, 177, 178, 180'inci maddeleri esasen çalışma hayatını toplum sağığı bakımından düzenlemektedir. Geniş bilgi için bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8903-8904.
- 96 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 179'uncu maddesi yine işyerlerinde işçilerin çalışma şartlarının sağılıklı şekilde devam etmesi açısından ilgili vekaletler tarafından gerekli düzenlemelerin yapılmasını şart koşmaktadır. Geniş bilgi için bakınız: *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8904.
- 97 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 42, s. 20.
- 98 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 43, s. 20-21.
- 99 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 44, s. 21.
- 100 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 45, s. 21.
- 101 Mütetabip: Hekim taslağı, hekimlik taslayan.

görsel

lindeki köylerde mütetabbiplerin ve üfürükçülüğü kendisine sanat etmiş insanların olup olmadığını öğrenecekler, yaptıkları kanunsuz işler hakkında edindikleri bilgileri amirlerine ileteceklerdi.¹⁰²

Seyyar tabipler bunların dışında Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlükleri tarafından verilecek emir ve talimatlara göre köylerde Sıhhi ve İctimai Coğrafya için lüzumlu bulunan malumatları da toplayacaklardı.¹⁰³

Seyyar Tabiplerin Öğretecekleri Sıhhi ve İctimai Hususlar

Seyyar tabipler köylerde insanların bilgilendirilmeleri ve sıhhi propaganda ile aydınlatılmaları işini de yürüteceklerdi.¹⁰⁴ Bu bağlamda köylülerin hayat ve sıhhatlerini korumak için yapılan masraf ve zahmetlerin sonuçlarının sağlıklı bir şekilde elde edilmesinden sorumlu bulunan seyyar tabipler aynı zamanda köylülere lazım olan şeyleri öğretmekle de yükümlüydüler. Yapılan uygulamalar çerçevesinde işlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi köylülerin yapılacak şeyler hakkında bilgilerinin olmasına ve bu bilgiye inanmalarına bağlıydı. Seyyar tabipler, bu bilgilendirme sağlanmadan verilecek tavsiyelerin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını hatırlarında tutarak halka yönelik sohbet tarzında konferanslar vereceklerdi. Köylülerin anlayacağı şekilde aktarılacak bu bilgilerin konusu duruma göre seçilecekse de bunlardan en lüzumlarını şunlardı:¹⁰⁵

1) Köylerde mevcut veya buralara girmesi muhtemel bulaşıcı ve salgın hastalıkların sebepleri, mikropların insanlara nasıl geçtikleri, hastalıkların başlıca belirtileri, bunlardan korunma usulleri, bu hastalara nasıl bakılacağı, hastaların tecridi, tecridin nedenleri, nekahet devresinde alınacak tedbirler ve aşların faydaları.¹⁰⁶ 2) Evlerin temizlenmesi, ahırların temizlenmesi, evlerde pencere ve ışığın önemi, sokakların temizliği, köy odalarının temiz tutulması.¹⁰⁷ 3) Tuvaletlerin ve bulaşık suların zarar vermeyecek hale getirilmesi.¹⁰⁸ 4) İçilecek suların sıhhi şartları, sulardan bulaşan hastalıklar.¹⁰⁹ 5) Hamileler için alınacak sağlık tedbirleri, yeni doğum yapmışlara nasıl bakılacağı, vilayet merkezlerinde ve kazalarda doğumevi olan yerlerde doğum yapmanın faydaları.¹¹⁰ 6) Çocukların bakımı, çocukları temiz tutma, süt verme zamanları, çocukların beslenmesi, çocuk ishallerinin sebepleri, ishali çocuklara verilecek gıdalar, çocuğun sıcak ve soğuktan muhafazası, çocukların uykusu ve oyunları vs.¹¹¹ 7) Okul çocuklarının temizliği, okula devamın lüzumu, derse çalışma, uyku ve oyun zamanları vs., okul jimnastikleri ve sporlar.¹¹²

102 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 46, s. 21.

103 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 47, s. 21.

104 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 22, s. 8-9.

105 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48, s. 21-22.

106 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/1, s. 22.

107 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/2, s. 22.

108 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/3, s. 22.

109 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/4, s. 22.

110 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/5, s. 22.

111 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/6, s. 22.

112 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/7, s. 22.

görsel

Akademik
Bakış

91

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

8) Frengiden korunmak, tedavinin gereği, tedavi edilmeyen frengililerin zararları.¹¹³ 9) Veremin sirayeti ve veremden korunmak.¹¹⁴ 10) Sıtmanın tedavisi, sıtmadan korunma, bataklikların sıtma ortaya çıkardığı ve sebebi.¹¹⁵ 12) Evlenme muayenelerinin faydası, doğum ve ölüm kayıtlarının yararı, kayıt edilmemenin zararları.¹¹⁶

Seyyar Tabiplerin Tutacakları Defter ve Cetveller

Seyyar tabipler vazifeleri esnasında işlerini derli toplu bir şekilde yürütmek, amirleri tarafından her daim teftiş ve tetkik edilebilmek için bazı defterler ile cetvelleri düzenli olarak tutmaya, bunları belirli zamanlarda doldurmaya, icap edenlerini ilgili makamlara göndermeye mecburdular. Tutacakları defter ve cetveller şunlardı: Köy Çalışma Kayıt Defteri, Köy Muayene Defteri, Aşî Defteri, İlaç ve Malzeme Varidat ve Sarfiyat Defteri, Varide ve Sadire Muharrerat Kayıt Defteri, Rapor Kayıt Defteri, Emraz-ı Sâriye İhbariyeleri, Aylık İlaç ve Malzeme Sarfiyatı Cetveli, Rapor Dosyaları, Varide ve Sadire Dosyaları.¹¹⁷ Seyyar tabipler burada yazılı olan defter, cetvel ve dosyalardan başka gerekli idari ve fenni defter ve dosyaları da Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlerinin gösterecekleri biçimde tutacaklardı.¹¹⁸

Sonuç

Türkiye’de devletin geniş halk kitlelerine yönelik sağlık hizmetlerini yaygınlaştırma çabaları ancak 19. yüzyılda girilen hızlı modernleşme süreci ile birlikte gündeme gelmiştir. Modernleşme öncesi dönemde Osmanlı Devleti’nde devlet eliyle yürütülen sağlık hizmetleri bütün toplum kesimlerine ulaşmaktan uzaktı. Toplumun tamamına hitap edecek bir sağlık teşkilatının oluşturulma süreci Tanzimat döneminde başlamış ve bu dönemde önemli kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinde de devam eden bu süreç bilhassa sağlık hizmetlerinin taşraya götürülmesinde önemli rol oynamıştır. Bütün bu gelişmelerle birlikte bu dönemlerde de nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Osmanlı ülkesinde toplumun tamamının sağlık hizmetlerinden eşit şekilde faydalandığını söylemek mümkün değildir. İletişim ve ulaşım araçlarının eksikliği, ekonomik yetersizlikler, halkın bilinç düzeyinin düşüklüğü gibi olumsuzluklar kurumsal ve yasal düzenlemelerin çoğu kez kâğıt üzerinde kalmasına neden oluyordu. Bununla beraber modern devletin temel görevlerinden birisi olarak görülen sağlık hizmetlerinin bütün ülkede yaygınlaştırılması zorunluluğu Osmanlı Devleti’ni farklı arayışlara itmiş ve sağlık hizmetlerine ulaşma konusunda sıkıntı yaşayan kırsal kesimde görev yapmak üzere seyyar tabiplik uygulamaları başlatılmıştır. Öncelikle bazı bulaşıcı ve salgın hastalıklara

113 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/8, s. 23.

114 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/9, s. 23.

115 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/10, s. 23.

116 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 48/11, s. 23.

117 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 49; 49/1; 49/2; 49/3; 49/4; 49/5; 49/6; 49/7; 49/8; 49/9; 49/10, s. 23-25.

118 *Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*, Madde 50, s. 25.

rın tespit ve tedavisi için başlatılan bu uygulamalar zamanla hazırlanan yeni yasal düzenlemelerle yaygın halk sağlığı uygulamalarına dönüştürülmüştür.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süreci ile birlikte kendisini modern-ulus devlet olarak tanımlayan yeni Türk Devleti, mahiyeti gereği yaygın sağlık politikalarına daha fazla önem vermek ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda daha Millî Mücadele döneminde TBMM'nin açılıp ilk hükümet oluşturulurken müstakil bir Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekâleti kurulmuştur. Henüz birçok ülkede bulunmayan müstakil bir sağlık bakanlığının o günün şartlarında kurulması yeni devletin sağlık politikalarına verdiği önemi göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte girilen inkılaplar sürecinde üst yapıda gerçekleştirilen ciddi değişim ve dönüşüme rağmen Osmanlı'dan devralınan toplumsal yapı büyük oranda mevcut durumunu koruyordu. Yine iletişim ve ulaşım araçlarının yetersiz olduğu ve nüfusun ağırlıklı olarak kırsal kesimde yaşadığı Türkiye'de sağlık hizmetlerine ulaşma konusunda yeterli altyapı hazırlanamamıştı. Bir taraftan bu altyapının modernleştirilmesi çabaları devam ederken, diğer taraftan özellikle salgın ve bulaşıcı hastalıklara karşı tedbirler alma zorunluluğu geçmiş tecrübeleri yeniden gündeme getirmişti. Bu bağlamda çalışmanın da ana konusunu oluşturan 1934 tarihli "*Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname*" hazırlanarak yürürlüğe konuldu. Bu talimatname kapsamında görevlendirilen seyyar tabipler eliyle sağlık hizmetlerinin ülkenin en ücra köşelerine kadar yaygınlaştırılmasına çalışıldı.

Seyyar Tabiplerin görevlerini tanımlayan talimatname incelendiğinde, bunlara sadece mevcut hastalıkların tespit ve tedavisine dair görevlerin verilmemesi, esasında çalışma alanlarının çok daha geniş olduğu görülmektedir. Maddi ve beşeri sermayesiyle tam bir imparatorluk bakiyesi görünümündeki yeni Türk devleti, gerçekleştirdiği inkılaplarla modern bir ulus-devlet kurma çabasına girdi. Siyasal örgütlenme biçimi olarak modern devleti, toplumsal örgütlenme biçimi olarak da modern ulusu amaçlayan Cumhuriyet rejimi bu dönüşümü her şeyden önce yaygın halk eğitimi ile gerçekleştirebileceğinin farkındaydı. Bu bağlamda asıl görev doğrudan eğitim kurumlarına havale edilmesine rağmen seyyar tabiplerin de halkı sağlık konusunda eğitmek için önemli görevler yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

Talimatnamenin dikkat çekici yönlerinden birisi de tıbbi vazifelerle sıhhi vazifeleri birbirinden ayırmasıdır. Tıbbi vazifeler daha çok somut hastalıkların tespit ve tedavisini kapsarken, sıhhi vazifeler önleyici sağlık hizmetleri de diyebileceğimiz toplum sağlığını tehdit edebilecek problemleri tespit edip gerekli önlemleri almaya yönelikti. Tıbbi vazifeler bağlamında seyyar tabipler öncelikli olarak gittikleri yerlerde bulaşıcı ve salgın hastalık olup olmadığını etraflıca tetkik edeceklerdi. Gereki tetkikler yapıldıktan sonra ayakta hasta olanları tedavi mahallerinde muayene edecekken yatan hastaları evlerine giderek kontrol edeceklerdi. Bu bugünkü evde tedavi hizmetlerinin benzeri bir uygulamadır. Özellikle ameliyat veya daha ciddi bir

görsel

Akademik
Bakış

93

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

tedaviye ihtiyaç duyanların ilgili sağlık kuruluşuna sevk edilmelerini sağlayacaklardı. Bu da yine şimdi olduğu gibi merkezi sağlık kuruluşlarına ulaşım açısından bir kolaylık olacaktı. Seyyar tabiplerin bütün masraflarının ilgili merkezlerce karşılanıyor olması ve gittikleri yerlerde halka yük olmayacak şekilde hareket etmelerinin istenmesi de ayrı bir konu idi. Yine bu bağlamda halktan hangi ad ile olursa olsun herhangi bir muayene ve tedavi ücreti almayacak olmaları halka sağlık imkânlarından eşit bir şekilde yararlanabilme fırsatı verecekti.

Köylerin daha yaşanabilir hale getirilmesi kapsamında beslenmeden barınmaya varıncaya kadar bireysel ve ortak yaşam alanlarının olması gereken şekilde organize edilmesi ve düzenlenmesi konusunda seyyar tabipler tam bir eğitmen olarak tahayyül edilmiş gibi görünmektedir. Çünkü seyyar tabiplerden beklenen gerek hastalıklar konusunda gerekse taşradaki yaşam biçimine dair konularda verilerin toplanması ve işlenmesi süreci, aslında modern devletin temel görünümünden olan vatandaşına dair her türlü istatistikî bilgiye sahip olma arzusunu ifade etmektedir. Böylece seyyar tabiplerin de cumhuriyetin öğretmenleri gibi taşrada devletin temsilcisi olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenleri “*eğitim ordusu*” olarak tanımlayan anlayışa paralel olarak sağlık politikalarının halkın bütün kesimlerine yaygınlaştırılması noktasında görev yapan “*sağlık ordusunun*” en önemli unsurlarından birisinin de seyyar tabiplik teşkilatı ve seyyar tabipler olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynaklar

Resmî Yayın ve Talimatnameler

“13 Mayıs 1926 tarih ve 839 Sayılı Sıtma Mücadelesi Kanunu”, *Resmî Ceride*, 29 Mayıs 1926, Numro: 384, s. 1-3.

“Kastamonu Vilayetinde Teşkil Olunacak Memleket Hastaneleri ve Seyyar Heyet-i Tıbbiye Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertib-i Sani, Cild 2, 1 Zilkaide 1327 - 11 Zilkaide 1328 / 1 Teşrin-i sani 1325 - 31 Teşrin-i sani 1326, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1330, s. 332-338.

“Umur-ı Sıhhiyeye Müteallik Bütçeler ile Bilumum Memurin-i Sıhhiye Hakkında Kanun”, Kanun Numarası: 796, Kabul Tarihi: 1 Nisan 1926, *Resmî Ceride*, 12 Nisan 1926 Pazartesi, Numro: 346, s. 1.

1 Nisan 1926 tarihli ve 796 Numaralı Umur-ı Sıhhiyeye Müteallik Bütçelerle Bilumum Memurin-i Sıhhiye Hakkındaki Kanun ve İşbu Kanunun Üçüncü Maddesi Mucibince İdare-i Hususiyelerle Şehir Emanetleri ve Belediyeler Bütçelerinin Umur-ı Sıhhiye ve Hayriyeye Müteallik Aksaminin Suret-i Tanzimi Hakkında Talimatname, İdeal Basım ve Cilt Evi, Ankara, 1935.

Seyyar Etibba Kolları Vezaifi Hakkında Talimatname, Arşak Garoyan Matbaası - Bab-ı Ali Caddesinde, İstanbul 1331.

Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname, Ankara 1934 / Tasvip Tarihi: 9 - 4 - 1934 / 6 Ekim 1934 tarih ve 2821 numaralı Resmî Gazete ile neşredilmiştir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu / Kanun Numarası: 1593, Kabul Tarihi: 24/4/1930, *T.C. Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı: 1489, s. 8895-8910.

“Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname”, *Resmî Gazete*, 6 Teşrinievvel 1934, Sayı: 2821, s. 4381-4388.

göz

Araştırma Eserler

- DERMAN, Orhan, "Tarih Boyunca İnsanlığın Salgın Hastalıklarla Mücadelesi", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 63, 2020, s. 26-31.
- GÜNEŞ, Mehmet, "20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti'nde Frengi ile Mücadelede Etkili Bir Yöntem: Seyyar Tabiplik", *History Studies*, 13/5, Ekim 2021, s. 1675-1692.
- KARCI, Erol, *Osmanlı Hükümetleri'nin Sağlık Politikaları (1908-1914)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2017 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- KÖSE, Resul, "Cumhuriyetin İlk On Yılında Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele", *Sağlık Bağlamında Edebiyat, Sanat ve Tarih*, Editör: Hasan Erbay, Rating Academy Yayınları, Çanakkale 2020, s. 87-110.
- PARILDAR, Hülya, "Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları", *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30 (Ek sayı), 2020, s. 19-26.
- ŞENEL, Şennur, "19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Frengi Hastalığıyla Mücadele", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/1, Mart 2015, s. 256-274.
- TEKİR, Süleyman, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", *Atatürk Üniversitesi Tıbbi Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65, 2019, s. 407-430.
- TÖRE, Okan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bulaşıcı Hastalıklarla Savaşım", *Klimik Dergisi*, 34(1), 2021, s. 1-12.

Extended Abstract

Various measures have been taken against infectious and epidemic diseases, which are a threat to humanity in every period of history, and some practices have been put into effect in terms of public health. In the fight against infectious and epidemic diseases, itinerant medical practice was also used in the early Republican period. The first practices about itinerant medical practice were seen in the Ottoman period. It was established against syphilis that first appeared in Kastamonu province and Bolu Sanjak and then it was also used in Hüdavendigâr, Manastır, Ankara, Konya, Adana, Edirne, Sivas, Yanya and Iraqi borders and in the provinces of Basra, Baghdad and Mosul. Itinerant doctors played an important role in the fight against infectious and epidemic diseases other than syphilis in these places. By this practice, the state tried to bring health services to the most remote corners of the provinces and sanjaks. In this period, instructions were prepared and put into effect to regulate the assignment and working conditions of itinerant doctors. In the transition period from the Ottoman Empire to the Republic, contagious and epidemic diseases continued to affect the public health in Anatolia, so it was necessary to fight against these diseases. Therefore, one of the most important issues of the Ministry of Health and Social Aid in the Republican period was to take precautions against syphilis and other infectious and epidemic diseases. While the General Directorate of Border and Coasts Health, which is affiliated to the Ministry of Health and Social Aids, was working against infectious and epidemic diseases coming from abroad during the Republic period, in the country, the Sıhhiye and Auxiliary Social Directorates, district governorships, and hospitals and municipal doctors were operating in times of need. In this struggle, itinerant doctors were also used against infectious and epidemic diseases in towns and villages. In the Republican era, in 1934, a new instruction was prepared and put into effect, different from the previous ones in the Ottoman era, regarding the itinerant doctors and this new instruction prepared about the itinerant doctors abolished all previous ones. The itinerant medical practice, which constitute an important dimension of the public health policies of the new Turkish state, which defines itself as a modern nation-state, was one of the measures put forward by taking into account the past practices against infectious and epidemic diseases. In this new instruction, which was accepted about the itinerant doctors, firstly, the general conditions regarding the appointment and employment of the itinerant doctors were included and within

görsel

the framework of health practices, information was given on issues such as how they would be selected, how they would start working and how they would meet their needs. The duties they would fulfill in towns and villages were emphasized. The duties to be fulfilled by the itinerant doctors were determined as medical and sanitary duties, and the health and social issues they would teach. The medical duties to be fulfilled by the itinerant doctors were to treat infectious and epidemic diseases and to apply the methods of protection against them. Their sanitary duties were as follows: Inspection and improvement of village drinking water, inspection and improvement of village laundry, rehabilitation of swamps in and around the village, control and improvement of the sanitary conditions of village houses, ensuring that village cemeteries are kept clean, arrangement of village cemeteries as in the law, control of village schools and examination of students, checking birth, death and marriage records in villages, controlling the health conditions of the workers in working places such as factories, farms, mines, road construction, controlling paddy and labor conditions in rice planting areas, controlling the matters pertaining to the duties of itinerant health officers, investigation of fake physicians and controlling food. While carrying out their duties, itinerant doctors would keep various books, record their work and transactions, and constantly inform their superiors.

görsel